

Męska część Sandwich Generation – traktowana zbyt ulgowo?

Mężczyźni wobec łączenia obowiązków związanych z opieką, rodziną i pracą

Miet Timmers

19 listopada to Międzynarodowy Dzień Mężczyzn. Globalne kampanie takie jak ta zorganizowana przez MenCare promują nowe spojrzenie na płęć i męskość, podkreślając obowiązki mężczyzn związane ze sprawowaniem opieki nad innymi członkami rodziny, koncentrując się na roli ojca i syna. Ale czy mężczyźni naprawdę chcą się kimkolwiek opiekować? A przede wszystkim, czy są w stanie łączyć role dziadka, ojca, troskliwego syna i zmotywowanego kolegi w pracy? A może to kobiety pozostaną mistrzami wielozadaniowości i pełnienia kilku ról jednocześnie? W tym dniu, 19 listopada, podsyćamy tę debatę prezentując cztery niezwykle spostrzeżenia.

Polityka rządu wywiera dodatkową presję na Sandwich Generation.

Każdy, kto zajmuje się jednocześnie przedstawicielami młodszego i starszego pokolenia, i łączy tę opiekę z pracą zawodową, należy do tzw. Sandwich Generation. Według międzynarodowych danych do tej grupy należy 9-15% osób dorosłych (DeRigne & Ferrante, 2012). Informacje pozyskane we Flandrii wskazują natomiast, że istnieje około 56% nieformalnych opiekunów, którzy są aktywni zawodowo, w porównaniu do 31% w 2003 roku (Bronselaeer, Vandezande, Vanden Boer, & Demeyer, 2016). Największą grupę Sandwich Generation stanowią osoby w wieku 45-65 lat, ale można w niej zauważyć coraz więcej młodszych ludzi (Riley & Bowen, 2005; Patterson & Margolis, 2018).

Wszystko wskazuje na to, że w nadchodzących latach pokolenie Sandwich Generation będzie coraz liczniejsze. Podniesienie ustawowego i efektywnego wieku emerytalnego sprawi, że na rynku pracy będzie coraz więcej osób po 45 roku życia, które będą zmuszone zajmować się rodzicami wymagającymi większej pomocy w codziennych czynnościach, a w niektórych przypadkach nawet dodatkowej opieki. Wiele z tych osób będzie wciąż posiadać dzieci w gospodarstwie domowym, które nie opuszczą rodzinnego gniazda tak szybko jak poprzednie pokolenia. Jest też wielu dziadków powyżej 55 roku życia, którzy chcą zajmować się swoimi wnukami chociaż od czasu do czasu. Na wyraźny trend wzrostowy w tym zakresie wskazują również wyniki międzynarodowych badań (Hill, Erickson, Fellows, Martinengo i Allen, 2014).

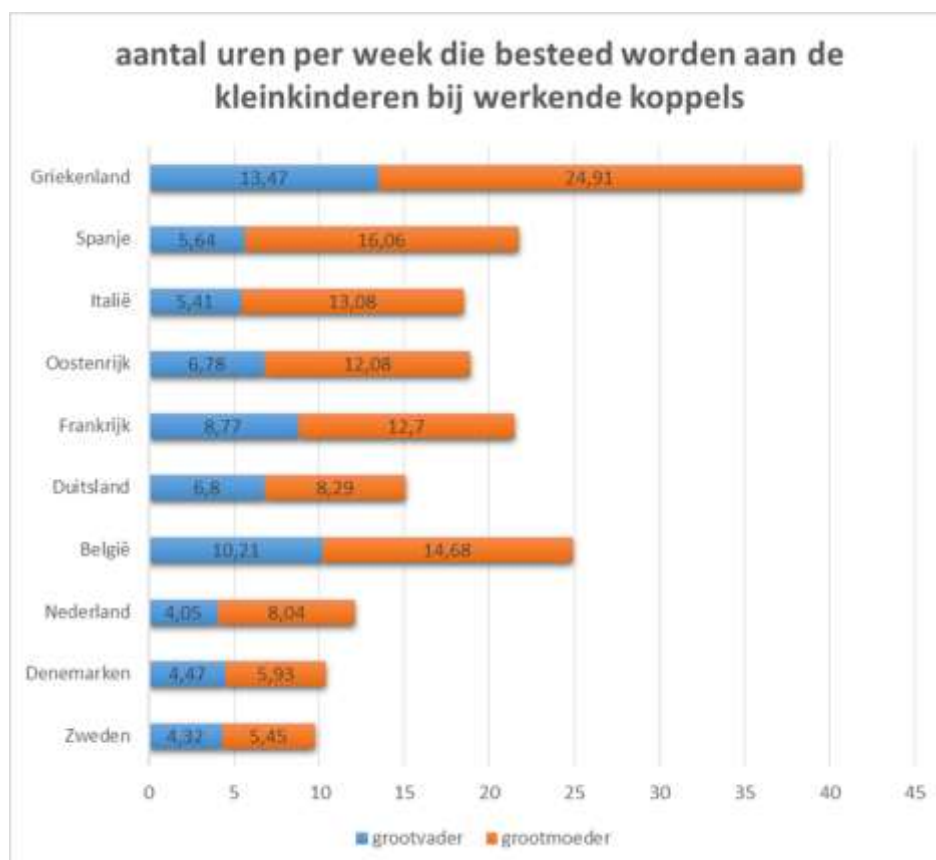
Chociaż rząd na różne sposoby promuje i zobowiązuje ludzi do dłuższej pracy, wskazuje również, że jako społeczeństwo będziemy coraz częściej musieli zajmować się starzejącymi się rodzicami. Wydaje się, że dyskusja na temat zarówno dłuższego życia zawodowego, jak i uspołecznienia opieki znacznie zwiększa presję wywieraną na Sandwich Generation. Dlatego ważne jest, aby sprawdzić, czy podejmowane środki w wystarczającym stopniu uwzględniają równy podział obowiązków pomiędzy mężczyznami i kobietami.

Mężczyźni szybko dojrzewają do roli ojców, ale jako troskliwi synowie i dziadkowie mają trochę do nadrobienia.

91% Belgów zgadza się ze stwierdzeniem, że „mężczyźni powinni brać taką samą odpowiedzialność za dom i dzieci, jak kobiety” (Atlas of European Values, 2011). Niestety, to poczucie odpowiedzialności nie przekłada się automatycznie na czas poświęcony na opiekę nad innymi. Wyniki wszystkich badań wskazują, że to kobiety przejmują większość obowiązków związanych z opieką, niezależnie od tego, czy są matkami, córkami, czy babciami.

Największą zmianę można zaobserwować w młodszych grupach wiekowych w Sandwich Generation. Według kilku międzynarodowych badań dzisiejsi ojcowie spędzają więcej czasu ze swoimi dziećmi niż poprzednie pokolenia. Przykładowo, we Flandrii ojcowie poświęcają o godzinę więcej czasu tygodniowo swoim dzieciom niż w latach 1999–2013, zmniejszając o połowę różnicę w porównaniu z kobietami (Vanderleyden i Callens, 2015). Niemniej jednak, z szerszej perspektywy to jedyna dobra wiadomość. Pod względem różnicy w ilości czasu, jaki mężczyźni i kobiety poświęcają na obowiązki domowe i opiekuńcze (dzieci, osoby starsze i osoby niepełnosprawne), sytuacja w Belgii w latach 2005-2015 uległa największemu pogorszeniu na tle całej UE (Audenaert, 2018).

Dziadkowie w Belgii, w porównaniu z wieloma innymi krajami europejskimi, poświęcają dużo czasu na opiekę nad wnukami (zob. wykres). Pracujący dziadkowie opiekują się wnukami średnio przez 10.21 godziny, podczas gdy pracujące babcie – 14.68 godziny. Oznacza to, że aktywni zawodowo dziadkowie poświęcają wnukom 35.76% swojego czasu (Leopold i Skopek, 2014).

Grafiek: Data uit SHARA, wave 1 en 2. Aanpassing van tabel vanuit Leopold & Skopek, 2014, p. 77. 284 werkende koppels uit België opgenomen in de berekening (n België= 284, n alle betrokken landen = 1866)

W opiece nad starszym pokoleniem trudno jest pokonać różnice wynikające z płci. W 2017 roku 27% mężczyzn i 34% kobiet opiekowało się chorymi, starszymi lub niepełnosprawnymi osobami co najmniej raz w miesiącu. W porównaniu z rokiem 2019 widzimy wzrost zarówno w przypadku mężczyzn, jak i kobiet, ale różnica pomiędzy płciami pozostaje prawie cały czas na takim samym poziomie (badanie SVC). Według badania przeprowadzonego w Belgii, córki przejmują prawie 60% opieki nad rodzicami, zostawiając swoich braci daleko w tyle (Haberkern, Schmid i Szydlik, 2015).

Dlaczego nadal widzimy tak duże różnice zarówno w zakresie opieki sprawowanej przez mężczyzn i kobiety, jak i w liczbie mężczyzn i kobiet zaangażowanych w tę opiekę? Wiemy, że nie wynikają one jedynie z osobistych preferencji przedstawicieli obu płci, a raczej z oczekiwań społecznych, które wpływają na nasze indywidualne decyzje, decyzje rodzinne, które bierzemy pod uwagę lub nie, oraz polityki rządu, która nie zawsze jest neutralna pod względem płci. Po pierwsze, w grę mogą wchodzić względy finansowe. Jeśli decyzja o sprawowaniu opieki wymusza zmniejszenie wymiaru pracy, logicznym jest, że decydują się na to osoby zarabiające mniej. A w Belgii mężczyźni zarabiają nadal więcej niż kobiety.

Po drugie, decydujący może być podział ról względem płci oraz oczekiwania, jakie wobec kobiet i mężczyzn ma Sandwich Generation i ich rodzice. Z jednej strony, dość naturalnie przyjmujemy pewne wzorce w procesie uspołecznienia i uczenia się. Mówiąc wprost, oznacza to, że dziewczęta z większym prawdopodobieństwem pójdą za przykładem matki, a chłopcy za przykładem ojca, utrwalając w ten sposób stereotypy dotyczące płci. Z drugiej strony, zgodnie z teorią płci Westa i Zimmermana (1987), mężczyźni i kobiety lubią w pewnym stopniu dostosowywać się do społecznych oczekiwań, ponieważ wzmacnia to poczucie ich własnej wartości. Podejmując się opieki nad innymi osobami i czerpiąc z tego radość, tożsamość kobiety zostaje potwierdzona i wzmocniona. W przypadku mężczyzn sprawowanie opieki nie jest częścią ustalonych wzorców, co podnosi poprzeczkę w momencie podejmowania takiej decyzji. Ponadto starsze pokolenie częściej oczekuje opiekuńczej roli od swoich córek niż synów (Haberkern i in., 2015).

Po trzecie, przyczynia się do tego również polityka rządu dotycząca opieki nad dziećmi i osobami starszymi, która często (być może nieumyślnie) narzuca pewne role względem płci. Tam, gdzie system opieki jest silnie rozwinięty, np. w Holandii i krajach skandynawskich, podział obowiązków jest równy dla kobiet i mężczyzn. Natomiast w krajach Europy wschodniej i południowej, gdzie liczna placówek opiekuńczych jest mniejsza, różnice w podziale obowiązków pomiędzy kobietami i mężczyznami są największe (Haberkern i in., 2015). Co więcej, środki stanowiące rekompensatę finansową za podjęcie opieki nad innymi osobami, takie jak urlop opiekuńczy czy kredyt czasowy w Belgii, sprzyjają nierówności płci. Wydają się być zachętą głównie dla kobiet, ale nie dla mężczyzn (Haberkern i in., 2015).

Mężczyźni wdrażają skuteczniejsze strategie łączenia opieki, życia rodzinnego i pracy.

Osoby należące do Sandwich Generation łączą obowiązki związane z życiem zawodowym i podwójną opieką, co może łatwo prowadzić do uczucia presji, narastającego konfliktu na linii rodzina-praca, większej ilości konfliktów na tle podziału ról oraz większego stresu (Oldenkamp i in., 2018). Coraz popularniejsze jest jednak przekonanie, że praca może mieć pozytywny wpływ na samopoczucie, zwłaszcza jeśli zachowana jest odpowiednia równowaga pomiędzy obowiązkami zawodowymi a tymi związanymi z opieką nad innymi osobami czy rodziną (Plaisier, Broese van Groenou, & Keuzenkamp, 2015).

Aby sprawdzić, czy istnieją różnice względem płci w sposobie, w jaki Sandwich Generation traktuje pracę i podejmuje decyzje dotyczące życia zawodowego i prywatnego, należy najpierw przyjrzeć się pozycji mężczyzn i kobiet na rynku pracy. Mężczyźni w wieku 50-64 lat, czyli w grupie, w której jest dużo członków Sandwich Generation, są częściej aktywni zawodowo niż kobiety. W 2017 roku, w regionie Flamandzkim pracowało 66.3% mężczyzn w wieku 50-64 lata, w porównaniu do 55.1% kobiet w tej samej grupie wiekowej (Statbel - EAK). Zarówno w przypadku mężczyzn jak i kobiet odnotowano silny wzrost wskaźnika zatrudnienia w tej grupie wiekowej w ciągu ostatniego roku, a tendencja jest silniejsza w przypadku kobiet niż mężczyzn (wskaźnik zatrudnienia kobiet wzrósł o 16.3% w ciągu ostatnich 10 lat, mężczyzn - o 11.5%).

Nie będziemy omawiać przyczyn różnic w tych wskaźnikach, jednak warto się zastanowić, czy Sandwich Generation rzeczywiście wpływa na decyzje zawodowe i czy istnieją różnice między kobietami i mężczyznami. Jeśli spojrzymy na kategorię starszych osób z Sandwich Generation, możemy dostrzec wyraźny trend wcześniejszej rezygnacji z pracy zawodowej w momencie, gdy te osoby zostają dziadkami. Prawdopodobieństwo przejścia na wcześniejszą emeryturę jest o 88% większe w przypadku kobiet, które zostają babkami, niż mężczyzn, którzy zostają dziadkami. W przypadku kobiet, moment pojawienia się na świecie wnucząt wywiera wpływ na ich decyzje w 13%, podczas gdy dla mężczyzn ten wskaźnik wynosi jedynie 4% (Van Bavel i De Winter, 2013).

Można również pokusić się o stwierdzenie, że nieformalna opieka nad inną osobą staje się powodem skrócenia czasu pracy lub nawet całkowitej rezygnacji z życia zawodowego. Mimo wszystko nie wydaje się, aby tak było np. w Holandii, gdzie ani mężczyźni, ani kobiety nie skracają swojego czasu pracy, gdy zaczynają sprawować nieformalną opiekę nad innymi osobami. Dopiero w momencie, gdy podejmują się dużego zadania opiekuńczego i nadal pracują w (prawie) pełnym wymiarze godzin, 17% nieformalnych opiekunów redukuje swoje obowiązki zawodowe, przy czym różnica pomiędzy kobietami i mężczyznami jest niewielka (Josten i de Boer, 2015). Opieka nad starszą osobą lub kimś, kto wymaga opieki, prowadzi do nieobecności w pracy, a jeśli nie na samym początku, to na pewno w dłuższej perspektywie. Warto zauważyć, że mężczyźni pełniący rolę nieformalnych opiekunów są o wiele częściej narażeni na pogorszenie się stanu ich zdrowia niż pozostali mężczyźni (Josten & Boer, brak daty). Nie wiemy jednak, czy dotyczy to mężczyzn opiekujących się starszymi krewnymi czy ich partnerkami życiowymi.

Czy mężczyźni i kobiety radzą sobie z łączeniem podwójnej opieki z życiem zawodowym w ten sam sposób? Wiele badań wskazuje na to, że kobiety postrzegają to zadanie jako trudniejsze niż mężczyźni. Głównym powodem tej różnicy jest niewątpliwie fakt, że kobiety częściej zapewniają bardziej intensywną opiekę i spędzają więcej czasu na zadaniach opiekuńczych. Wiele międzynarodowych badań wskazuje też, że te czynniki powodują większy konflikt pomiędzy obowiązkami opiekuńczymi a zawodowymi.

Innym możliwym wyjaśnieniem może być fakt, że mężczyźni stosują bardziej skuteczne strategie łączenia tych zadań. Niedawno przeprowadzone badania w Holandii wykazały, że kobiety pełniące rolę opiekunów podejmują bardziej radykalne kroki, gdy czują zbyt duże obciążenie, np. ograniczają swoje zatrudnienie. Natomiast mężczyźni częściej omawiają i organizują swoją pracę z przełożonymi i czasami biorą wolne. Widzimy to również w danych dotyczących bezrobocia. W Belgii w 2007 roku mniej więcej 2178 mężczyzn miesięcznie ubiegało się o zwolnienie lekarskie, podczas gdy wśród kobiet ta liczba wyniosła 5641 (ponad dwukrotnie więcej - 58%). W roku 2017 liczba kobiet nadal przewyższała liczbę mężczyzn o 50.5% (11903 zwolnień lekarskich wśród mężczyzn i 5935 wśród kobiet w skali miesiąca). Nawiasem mówiąc, najwięcej wniosków o urlop opiekuńczy składają osoby w wieku od 50 do 54 lat.

Badania przeprowadzone w Holandii (De Boer, Broese Van Groenou i Keuzenkamp, 2010) oraz w innych krajach (Plaisier i in., 2015) wskazują również, że nieformalni opiekunowie, którzy korzystają z urlopu opiekuńczego, doświadczają gorszej równowagi pomiędzy życiem prywatnym a zawodowym. Przyczyna tego zjawiska nie jest znana, ale z pewnością jest to związane z faktem, że to właśnie osoby mocno obciążone zadaniami opiekuńczymi korzystają z tego typu urlopu. Można się też pokusić o stwierdzenie, że kobiety podejmujące bardziej radykalne kroki np. (czasowo) rezygnujące z pracy, niewystarczająco uwzględniają pozytywny wpływ pracy i możliwość zachowania społecznego kontaktu, zadowolenia z siebie czy też niezależności finansowej, ponieważ czują zobowiązanie do całkowitego poświęcenia się opiece nad inną osobą.

Aby poradzić sobie z presją związaną z opieką i pracą, mężczyźni stosują różne strategie. Według przeprowadzonych badań, opiekunowie płci męskiej uważają, że nie należy się zbyt angażować w zadania opiekuńcze. Zachowanie statusu quo wydaje się być jednym z ważnych mechanizmów radzenia sobie z obowiązkami i stanowi pewną przeciwwagę dla wymagań i oczekiwań związanych z nieformalną opieką nad innymi osobami. W życiu opiekunów płci męskiej wciąż jest miejsce na zainteresowania, spotkania z przyjaciółmi i na pracę. Wykorzystywanie własnych mocnych stron i umiejętności podczas sprawowania opieki np. kompetencji administracyjnych czy związanych z zarządzaniem również wydaje się być dobrą strategią. Takie działanie może dodać nieco więcej prestiżu wykonywanym obowiązkom opiekuńczym (Spendelov, Adam, & Fairhurst, 2017).

Mężczyźni sprawują opiekę inaczej niż kobiety

Jeszcze kilka lat temu toczyła się dyskusja, czy „zachowania opiekuńcze” są zgodne z tradycyjnym poglądem na męskość. W latach 90 ubiegłego wieku amerykańska gerontolog Amy Horowitz stwierdziła, że mężczyźni sprawują opiekę tylko wtedy, gdy muszą, ponieważ przyjmowanie przez nich takiej roli nie jest w pełni społecznie akceptowalne. Nazwała to „wymuszonym sprawowaniem opieki”, ponieważ mężczyźni są skłonni zajmować się innymi tylko w sytuacji, gdy nie mają partnerki życiowej, siostry lub innej osoby, która mogłaby przejąć ten obowiązek. Wyniki badań przeprowadzonych w Holandii wydają się temu zaprzeczać i wskazują, że mężczyźni chcą sprawować opiekę nad innymi, ale istnieje szereg czynników, od których zależy fakt sprawowania takiej opieki np. bliskość geograficzna (Dykstra & Putten, 2010).

Jeśli chodzi o opiekę nad osobami starszymi, niektóre badania dowodzą, że mężczyźni przejawiają bardziej instrumentalny i organizacyjny styl opieki i koncentrują się na konkretnych zadaniach, które mają na celu dobre samopoczucie fizyczne i satysfakcję osoby, która takiej opieki wymaga. Kobiety natomiast częściej dbają o więzy rodzinne oraz poczucie wspólnoty, a w trakcie sprawowania opieki częściej koncentrują się na relacjach międzyludzkich (Carroll & Campbell, 2008). Należy również zwrócić uwagę na fakt, że istnieje pewna różnica pomiędzy troską a opieką. Troska ma charakter społeczny i osobisty, przy czym ważna jest relacja pomiędzy opiekunem a osobą wymagającą opieki, co z kolei uważa się za bardziej typowe dla kobiet. Opieka nawiązuje do bardziej praktycznych czynności i wykonywania określonych zadań, co z kolei uważa się za bardziej typowe dla mężczyzn (Skeggs, 1997 w Carroll & Campbell, 2008).

Według badań przeprowadzonych w Holandii, mężczyźni pełniący rolę opiekunów nieformalnych częściej zapewniają wsparcie administracyjne oraz finansowe, podczas gdy kobiety częściej pomagają w wykonywaniu obowiązków domowych i pielęgnacyjnych. Ale różnice te nie są zbyt duże (de Boer, de Klerk, & Merens, 2015), a ponadto można je uznać za organizacyjne. Zarówno mężczyźni jak i kobiety potrafią troszczyć się o innych. Mężczyźni zazwyczaj troszczą się o swoje partnerki, natomiast kobiety – o znacznie większą grupę osób, włączając ich rodziców, teściów, innych krewnych, sąsiadów itd. (Bronselaer, i in., 2017), co potwierdza ich rolę w dbaniu o relacje i zacieśnianiu więzów.

Warto zauważyć, że mężczyźni jako ojcowie i dziadkowie przejawiają zupełnie inny styl opieki. Wyniki międzynarodowych badań pokazują, że ojcowie rzadziej podejmują się rutynowych, fizycznych i związanych z opieką czynności takich jak kąpiel, karmienie itp., ale bardziej koncentrują się na zajęciach rekreacyjnych i edukacyjnych, takich jak rozmowa, czytanie i zabawa z dziećmi. Co więcej, ojcowie częściej angażują się w opiekę nad dziećmi wspólnie z ich matkami, ale robią to rzadziej, kiedy zostają z pociechami sam na sam. W przypadku dziadków można zauważyć podobny schemat (Craig & Jenkins, 2016). Badanie również wykazało, że ojcowie rzadziej podejmują obowiązki takie jak kąpiel dzieci, przygotowanie ich do wyjścia rano oraz opieka nad nimi w czasie choroby, ale częściej podwożą je do szkoły oraz przygotowują im posiłki. Niemniej jednak, matki mają wciąż więcej obowiązków niż ojcowie (Audenaert, 2018).

Wnioski

Liczba kobiet i mężczyzn w Sandwich Generation niewątpliwie wzrośnie w ciągu kolejnych lat. Utrzymanie zatrudnienia przez dłuższy okres czasu przy jednoczesnym sprawowaniu opieki nad starzejącymi się rodzicami i wnukami zmusi członków tego pokolenia do zachowania równowagi pomiędzy pracą, życiem rodzinnym i opieką nad innymi, oraz do znalezienia nowych strategii, które im w tym pomogą. Kobiety częściej niż mężczyźni wycofują się z życia społecznego i podejmują bardziej radykalne decyzje np. rezygnują z pracy, kiedy przejmują opiekę nad inną osobą lub kiedy rodzą się wnuki. Mężczyźni natomiast częściej poświęcają się swojej pracy, utrzymując kontakty społeczne i zapewniając sobie bezpieczeństwo finansowe w krótszej i dłuższej perspektywie. W chwili obecnej rozwiązania wprowadzane przez rząd polegają głównie na wspieraniu kobiet, a zwłaszcza w sytuacji, gdy podejmują one opiekę nad innymi. Pytanie brzmi, czy nie należy szukać nowych rozwiązań, dzięki którym łączenie pracy zawodowej z podwójną opieką będzie ciekawe i atrakcyjne również dla mężczyzn. Dlatego właśnie w ten dzień, Międzynarodowy Dzień Mężczyzn, chcielibyśmy zachęcić ich do pokazania się ze swojej „troskliwej” strony, a kobiety – aby dały im na to szansę. W ramach projektu ESF, w nadchodzących latach będziemy się uważnie przyglądać strategiom łączenia obowiązków oraz wyborom dokonywanym przez mężczyzn i kobiety z Sandwich Generation, i będziemy się starać, aby podejmowane przez nich decyzje były dla nich najlepsze.

Literatura:

- Atlas of European Values. (2011). *Percentage of people that agree or agree strongly with the statement that men should take as much responsibility as women for the home and children*. Opgehaald van <http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/europa.php?ids=166&year=2008>
- Bronslaer, J., Vandezande, V., Vanden Boer, L., & Demeyer, B. (2016). *Sporen naar Duurzame Mantelzorg: Hoe perspectief bieden aan mantelzorgers? Vlaanderen is zorgzaam samenleven*. Brussel.
- Bronslaer, J., Festraets, D., Moons, D., Vandezande, V., Vanden Boer, L., & Demeyer, B. (2017). *Het economische welzijn en de economische waarde van de Vlaamse mantelzorgers. SRV-Verkenning*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- de Boer, A., Broese Van Groenou, M., & Keuzenkamp, S. (2010). Belasting van werkende mantelzorgers. *Tijdschrift Voor Gezondheidswetenschappen*, 88(6), 313–319. Retrieved from www.tsg.bsl.nl
- de Boer, A., de Klerk, M., & Merens, A. (2015). *Vrouwen, mannen en de hulp aan (schoon)ouders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- DeRigne, L., & Ferrante, S. (2012). The sandwich generation: a review of the literature. *Florida Public Health Review*, 9, 95–104. Retrieved from <http://www.cabdirect.org/abstracts/20133386495.html;jsessionid=276145753548065D44367E90FF99CF18>
- Haberkern, K., Schmid, T., & Szydlik, M. (2015). Gender differences in intergenerational care in European welfare states. *Ageing and Society*, 35, 298–320.
- Hill, E. J., Erickson, J. J., Fellows, K. J., Martinengo, G., & Allen, S. M. (2014). *Work and Family over the Life Course: Do Older*

- Workers Differ? *Journal of Family and Economic Issues*, 35(1), 1–13. <http://doi.org/10.1007/s10834-012-9346-8>
- Josten, E., & Boer, A. De. (n.d.). Mantelzorg en betaald werk bij vrouwen en mannen, 2015(31), 414–429.
- Josten, E., & de Boer, A. (2015). *Concurrentie tussen mantelzorg en betaald werk*. Den Haag.
- Leopold, T., & Skopek, J. (2014). Gender and the division of labor in older couples: How European grandparents share market work and childcare. *Social Forces*, 93(1), 63–91. <http://doi.org/10.1093/sf/sou061>
- Oldenkamp, M., Bültmann, U., Wittek, R. P. M., Stolk, R. P., Hagedoorn, M., & Smidt, N. (2018). Combining informal care and paid work: The use of work arrangements by working adult- - child caregivers in the Netherlands. *Health and Social Care in the Community*, 26(July 2017), 122–131. <http://doi.org/10.1111/hsc.12485>
- Patterson, S. E., & Margolis, R. (2018). *Gender Differences in Multigenerational Caregiving Across the Life Course in Europe. Care, Retirement & Wellbeing of Older People Across Different Welfare Regimes*. Retrieved from <https://osf.io/tr42a/>
- Plaisier, I., Broese van Groenou, M. I., & Keuzenkamp, S. (2015). Combining work and informal care: the importance of caring organisations. *Human Resource Management Journal*, 25(2), 267–280. <http://doi.org/10.1111/1748-8583.12048>
- Riley, L. D., & Bowen, C. P. (2005). The Sandwich Generation: Challenges and Coping Strategies of Multigenerational Families. *The Family Journal*, 13(1), 52–58. <http://doi.org/10.1177/1066480704270099>
- Statbel - EAK, E. -L. (sd). Werkzaamheidsgraad naar geslacht en leeftijd in de Europese Unie 1983-2017. Opgeroepen op november 5, 2018, van http://www.steunpuntwerk.be/sites/steunpuntwse.be/files/documents/cijfers/st_werk_europa_83-17_wzh_leeftijd_0.xlsm
- Spendelaw, J. S., Adam, L. A., & Fairhurst, B. R. (2017). Coping and adjustment in informal male carers: A systematic review of qualitative studies. *Psychology of Men and Masculinity*, 18(2), 134–143. <http://doi.org/http://dx.doi.org/10.1037/men0000049>
- Van Bavel, J., & De Winter, T. (2013). Becoming a Grandparent and Early Retirement in Europe. *European Sociologica Review*, 29(6), 1295–1308. <http://doi.org/10.1093/esr/jct005>